

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Дияна Георгиева,

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен

„Доктор“ в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма *Специална педагогика*

Автор: Станислав Петров Пандин

Тема: „Просоциалното поведение на учениците в гимназиален етап в контекста на общата подкрепа за личностно развитие в приобщаващото образование“

Научен ръководител: доц. д-р Генчо Василев Вълчев

1. Административни акценти по конкурса

Със заповед № 4229/20.12.2022 г. на Ректора на Тракийски университет съм определена за член на Научно жури в конкурс на Станислав Петров Пандин по процедурата за защита на дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „Доктор“. Станислав Пандин е докторант в самостоятелна форма на обучение по професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) към катедра Педагогически и социални науки.

2. Общо описание на представените материали

Представеният от докторант Пандин комплект материали на електронен носител е в съответствие с регламента на Тракийски университет за опериране с наукометрични данни и нормативните изисквания на ЗРАСРБ.

Дисертационния труд е с обем от 218 страници, структуриран е в 2 теоретични и 2 емпирични глави, увод, изводи, заключение и библиографска справка. Авторът се позовава приблизително на около 156 литературни и други информационни източници на български, руски и на английски език, които са коректно цитирани в текста и библиографията. Основният текст съдържа 178 страници, следват 6 приложения с визуални компоненти (таблицы и снимки), разположени на 21 страници. В дисертацията присъстват 17 фигуративни изображения с наименования и последователна номерация.

3. Кратки биографични данни за докторанта

Наситената на събития автобиография на Станислав Пандин ще представя с няколко щриха.

Образователният профил на докторанта съдържа бакалавърска степен по „Психология“ (2004 г.) и магистратура по „Детска и юношеска психология – диагностика и консултиране“ (2006). В периода 2007 – 2012 г. той разширява компетентностния си обхват след записване в докторантура по *Теория на възпитанието и дидактика (Сравнително образование)* и успешно придобитата допълнителна професионална квалификация по *Психология и Философските дисциплини*. Завършеният обучителен курс за психолози в град Прага, Република Чехия, през 2019 г., допринася за повишаване на нивото на неговата експертиза в тази област.

Професионалният богато нюансиран път на докторант Пандин обхваща различни поприща.

Преподавателската му кариера в СУ „Св. Климент Охридски“, Философски факултет като хоноруван асистент в магистърска програма *Детско-юношеска и училищна психология*, по дисциплината *Проблемно поведение* стартира през 2013 г. и продължава до настоящия момент.

Многогодишният опит в практиката на докторанта като специалист психолог, получен в различни общообразователни и специализирани структури, заслужава особено внимание. Станислав Пандин работи като: училищен психолог и педагогически съветник (2007 – 2018 г.) в няколко училища на територията на град София; психолог – диагностика и консултиране в детска и юношеска възраст (2008 г. – до момента); психолог – психологическа интервенция на деца и младежи със слухово-речева патология (2010 – 2011 г.); детски психолог и кризисен психолог (2020 г.– до момента).

Професионалният статус на докторанта се допълва от неговото активно участие в Секционната комисия, Секция *Психология на развитието и образованието* към Дружеството на психолозите в Република България; Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, районите: „Витоша“ (2013 – 2015), „Изгрев“ (2018 г. – до днес), „Сердика“ (2008 г. – до днес). Изпълнява ролята на вещо лице по Съдебно-психологични експертизи, на експерт към „Връзки с обществеността“, на говорител на Държавната агенция за закрила на детето (ДАЗД), PR на кабинета на Председателя на ДАЗД.

Изявите му като редактор на научни текстове започват с участието му във вестник *Софийски университет* (2001 – 2004 г.) и преминават през престижното му членство в редакторските колективи на вестник *Аз-буки* – официален седмичник за наука и образование на Министерството на образованието и науката (2011 – 2013 г.); Националното издателство за образование и наука *Аз Буки* – Министерство на образованието и науката, научно-методическите списания: *Философия*, *Педагогика*, *Стратегии на образователната и научната политика* (2012 – 2013 г.), за да продължат и до днес като на основна фигура в редакционната колегия на научно-методическото списание *Детска градина* към Педагогическо издателство *Образование*.

В никакъв случай не бих пропуснала да отбележа притежаваните от докторанта различни видове умения и компетенции, измежду които съм особено впечатлена от авторството му на песни в музикалния жанр *Поп рок* и най-вече от съвместните му участия с фронтмени на легендарните рок групи *Deep purple*, *Uriah Heep*, *Rainbow*.

4. Актуалност на темата и целесъобразност на поставените цели и задачи

Просоциалното поведение, като обективен израз на доброволното намерение да се облагодетелстват другите, има определящо значение за функционирането на социума. Като се има предвид факта, че неговата научна оценка и разбиране на основната му структура е все още в зоната на неизяснените, неизследваните в пълнота въпроси, може да се твърди, че темата на дисертационния труд заслужено попада във фокуса на дискусия със своята актуалност. В този контекст уместно се вписва основната теза, според която усъвършенстването на механизмите за обща подкрепа за личностно развитие в процеса на приобщаване на ученика, оптимизацията на организираниите форми на обучение, комуникационните ресурси, дейността на ученическото самоуправление, както и въвеждането на стандарти и ценностни модели на поведение, води до засилване на социалната интеракция в юношеска възраст, стимулира се развитието на просоциално поведение, формират се алтруистични атитюди.

5. Познаване на проблема

Докторант Пандин познава проблематиката, разработена от класически и съвременни автори, публикуващи на български, руски и английски език, като добавя свои интересни авторски интерпретации на теоретичния материал и приложението му в практиката.

6. Методика на изследването

Съдържанието на селектираната методика за изследване включва:

- Структуриран в 3 части въпросник, съдържащ общо 21 формулировки, за идентифициране на алтруистичните нагласи в юношеска възраст (8-ми – 12-ти клас).
- Комплект от въпроси, предназначени за участниците в четирите фокус групи с цел извеждане на конструктивни предложения за структуриране на емпирико-теоретичен модел за развитие на алтруистично поведение.

7. Характеристика и оценка на дисертационния труд

В **увода** ясно са формулирани 4 изследователски въпроса. Представени са методите на дисертационното изследване и основните компоненти на методологията на изследователския корпус (обект, предмет, цел и подцели, задачи, хипотеза).

Първа и втора глава се отличават с теоретична плътност. На критичен анализ са подложени различни теоретични схващания и позиции с фокус към просоциалното поведение и неговата природа, Прецизно са изведени маркерите, които го диференцират от емпатията и алтруизма. Подобаващо място е отредено на връстниците, учителите, родителите като доминиращи фактори за формиране на алтруистични нагласи. Заслужено внимание е отделено на доверието като ключова детерминанта за развитие на набор от позитивни форми на социално поведение при учениците. Умело е използван аналитичният подход и към модела на приобщаващото образование в релация с дейности, мерки и процедури, насочени към успешната реализация на общата и допълнителна подкрепа за личностно развитие на ученика.

В тези части на дисертационния труд докторантът показва широка информираност по основната проблематика, умения за критично обсъждане на научни концепции и емпирични доказателства, както и за тяхното систематизирано излагане. Формулираните изводи придават на дисертационния труд още по-висока добавена стойност.

Трета глава описва експерименталния дизайн на емпиричното проучване, посветено изцяло на диагностичен параметър. Създадени са предпоставки за прилагане на количествен и качествен подход в събирането и интерпретацията на фактическия материал. Подбраната извадка от 1136 единици (1114 ученици от 8-ми до 12-ти клас, обучавани в СУ „Академик Емилиян Станев“, на територията на град София) и (22 учители) е представителна за България. Диагностичният инструментариум се базира на емпиричните методи и интерпретационния метод. Селектирани са съответните критерии и показатели. Колекциониранияте данни са кодирани, регистрирани и обработени чрез използване на програмен продукт ANOVA и Excel. Направена е

детайлна и обширна дискусия на получените данни, чрез която докторантът е демонстрирал високо равнище на интерпретация на резултатите.

Генералният извод, който е в консонанс със заключителните формулировки от емпиричното изследване, отразява актуалното състояние на дискутираната проблематика, а именно – все още не са постигнати минималните изисквания за формиране на съответните нагласи при учениците от гимназиален етап на училищното образование и тяхната апликация в съответната среда.

Четвърта глава предлага рационален алгоритъм – дело на автора, който оформя съдържанието на педагого-психологичния емпирико-теоретичен модел за развитие на позитивни модели на социално поведение при учениците от гимназиалния етап на образование.

Предложен е примерен сценарий на комбиниран урок като основна форма на педагогическо взаимодействие в процеса на организираното обучение по емпирико-теоретичния модел. Посочени са основните фази на емпирико-теоретичния модел за развитие на просоциално поведение при учениците от гимназиален етап, оформящи неговия организационен аспект. Важни акценти са поставени върху: концептуалната рамка за развитие на позитивни форми на социално поведение, съдържателната рамка (знания, умения, компетентности), процесуалната рамка, обхващаща методите, формите, способите и проактивните дейности на педагогическо взаимодействие. Включени са релевантни теми за дискусия в часа на класа. Отбелязани са и някои ограничения при апликацията на емпирико-теоретичния педагого-психологичен модел.

Обобщенията след представения модел са в посока на назрялата необходимост от въвеждане на авангардни стандарти, акцентуващи върху личностните компетенции на ученика, с лидерската позиция на ценностите, което би стимулирало социалната интеракция в юношеска възраст, както и развитието на просоциални поведенчески патерни и формиране на алтруистични атитюди.

8. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приемам самооценката на приносните моменти на дисертационния труд, обособени в две равнини: научно-теоретична и научно-приложна.

- Актуализирани са съществуващите в педагогическата наука теоретични модели за алтруизма и просоциалното поведение чрез формулиране на целепологащите педагогически методи за стимулиране на просоциални действия на учениците от гимназиален етап на училищното образование (8-ми – 12-ти клас);

- Разработен е емпирико-теоретичен модел за формиране на просоциално поведение на учениците от гимназиален етап;
- Определен е относителният потенциал за просоциална активност на системата (клас, ученическо самоуправление, неформална ученическа субкултурна група) и е установена степента на формиране на алтруистични нагласи при учениците от гимназиален етап на училищното образование;
- Извършени са функционални анализи на: (1) екипите за подкрепа за личностно развитие на учениците и (2) длъжността и дейността на училищния психолог;
- Представена е лична рефлексивна техника в план – формиране на просоциално поведение при ученици в гимназиален етап на училищното образование в контекста на общата подкрепа за личностно развитие в приобщаващото образование.

От тематиката и придържането към висок научен стил на изложението, както и от посочените по-горе елементи от впечатляващата автобиография, за мен е очевидно, че тази дисертация е продукт предимно на самостоятелната научноизследователска и практическа дейност на докторант Пандин.

9. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантът е публикувал 4 научни материала през 2022 година, които представят на научната общност съществени моменти от дисертационното изследване. Всички са на български език, като 3 са със самостоятелното участие на автора. Броят и качеството на публикациите напълно удовлетворяват изискванията за образователно-научната степен „Доктор“.

10. Автореферат

Авторефератът отразява коректно съдържането на дисертационния труд. Спазена е съответната последователност на изложението и са налице всички важни компоненти от неговата структура.

11. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Препоръчвам по-широка популяризация на получените емпирични резултати, тъй като дисертацията е с очаквани ефекти в текущата образователна практика. Изложението, поднесено с вкус и високо качество, заслужава да има достъп до по-широк кръг от читатели.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на Станислав Пандин съдържа ценни за науката и практиката резултати, които оценявам като съществен принос в педагогическото пространство. Те са в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Предвид ерудицията, креативното и модерно мислене на докторанта, възплътени в дисертационния труд, с удоволствие предлагам на уважаемото научно жури **да присъди образователната и научна степен „Доктор“ на Станислав Петров Пандин** в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма *Специална педагогика*.

03.02.2023 г.

Изготвил рецензията:

/доц. д-р Дияна Георгиева/

REVIEW

by Assoc. prof. Diyana Georgieva,

of a dissertation for awarding the educational and scientific degree "Doctor" in the field of higher education 1. Pedagogical sciences

professional direction 1.2. *Pedagogy*

doctoral program *Special pedagogy*

Author: *Stanislav Petrov Pandin*

Topic: "Prosocial behavior of high school students in the context of general support for personal development in inclusive education"

Research supervisor: *Assoc. prof. Gencho Vasilev Valchev*

1. Administrative highlights of the competition

By order No. 4129/20.12.2022 of the Rector of Trakia University, I have been appointed as a member of the Scientific Jury in the competition of Stanislav Petrov Pandin under the procedure for the defense of a dissertation work for obtaining the educational and scientific degree "Doctor". Stanislav Pandin is a doctoral student in an independent form of education in professional direction 1.2. Pedagogy (*Special Pedagogy*) at the Department of Pedagogical and Social Sciences.

2. General description of the presented materials

The set of electronic materials presented by Ph.D. student Pandin is in accordance with the regulations of the Trakia University for operating with scientometric data and the normative requirements of the LDASRB.

The dissertation has a volume of 218 pages, it is structured in 2 theoretical and 2 empirical chapters, introduction, conclusions, conclusion and bibliographic reference. The author refers to approximately 156 literary and other informational sources in Bulgarian, Russian and English, which are correctly cited in the text and bibliography. The main text contains 178 pages, followed by 6 appendices with visual components (tables and photos) spread over 21 pages. The dissertation includes 17 figurative images with names and consecutive numbering.

3. Brief biographical data for the PhD student

I will present the eventful autobiography of Stanislav Pandin with a few strokes.

The doctoral candidate's educational profile includes a bachelor's degree in "Psychology" (2004) and a master's degree in "Child and Adolescent Psychology – Diagnosis and Counseling" (2006). In the period 2007 – 2012, he expanded his scope of competence after enrolling in a doctoral program in *Theory of Education and Didactics (Comparative Education)* and the successfully acquired additional professional qualification in *Psychology and Philosophical disciplines*. The completed training course for psychologists in the city of Prague, Czech Republic in 2019 contributes to increasing the level of his expertise in this field.

Doctoral student Pandin's richly nuanced professional path spans various fields.

His teaching career at SU "St. Kliment Ohridski", Faculty of Philosophy as a part-time assistant in the Master's program *Child-Adolescent and School Psychology*, in the discipline *Problem Behavior* started in 2013 and continues until now.

The many years of experience in the practice of the doctoral student as a specialist psychologist, obtained in various general education and specialized structures, deserve special attention. Stanislav Pandin worked as: a school psychologist and a pedagogical advisor (2007 – 2018) in several schools in the city of Sofia; a psychologist – diagnostics and counseling in childhood and adolescence (2008 – until now); a psychologist – psychological intervention of children and youth with auditory-speech pathology (2010 – 2011); a child psychologist and a crisis psychologist (2020 – until now).

The professional status of the doctoral student is complemented by his active participation in the Sectional Commission, *Developmental and Educational Psychology Section* of the Society of Psychologists in the Republic of Bulgaria; The local commission for combating anti-social behavior of minors, the areas: "Vitosha" (2013 – 2015), "Izhev" (2018 – until now), "Serdika" (2008 – until now). Performs the role of expert in Forensic Psychological Expertise, Public Relations expert, Spokesperson of the State Agency for Child Protection (SACP), PR of the office of the Chairman of the SACP.

His appearances as an editor of scientific texts began with his participation in the *Sofia University newspaper* (2001 – 2004) and continued through his prestigious membership in the editorial teams of the *Az-buki* newspaper – an official science and education weekly of the Ministry of Education and Science (2011 – 2013); The National Publishing House for

Education and Science *Az Buki* – Ministry of Education and Science, scientific-methodological journals: *Philosophy, Pedagogy, Strategies of educational and scientific policy* (2012 – 2013), to continue to this day as a main figure in the editorial collegium of the scientific-methodical journal *Kindergarten* at the Pedagogical Publishing House Education.

In no case would I fail to note the different types of skills and competencies possessed by the doctoral student, among which I am particularly impressed by his songwriting in the Pop Rock music genre and, above all, by his joint performances with the frontmen of the legendary rock groups *Deep purple, Uriah Heep, Rainbow*.

4. Relevance of the topic and appropriateness of the set aims and tasks

Prosocial behavior, as an objective expression of the voluntary intention to benefit others, has a determining importance for the functioning of society. Considering the fact that its scientific evaluation and understanding of its basic structure are still in the zone of unexplained, unexplored questions in full, it can be argued that the topic of the dissertation work deservedly falls into the focus of discussion with its relevance. In this context, the main thesis, according to which the improvement of general support mechanisms for personal development in the process of student inclusion, the optimization of organized forms of education, communication resources, the activity of student self-governance, as well as the introduction of standards and value models of behavior, leads to the strengthening of social interaction in adolescence; the development of prosocial behavior is stimulated; altruistic attitudes are formed.

5. Knowing the problem

Doctoral student Pandin knows the problems developed by classical and modern authors, publishing in Bulgarian, Russian and English, adding his own interesting author's interpretations of the theoretical material and its application in practice.

6. Research methodology

The content of the selected research methodology includes:

- A questionnaire structured in 3 parts, containing a total of 21 statements, to identify altruistic attitudes in adolescence (8th – 12th grade);
- A set of questions intended for the participants in the four focus groups in order to derive constructive proposals for structuring an empirical-theoretical model for the development of altruistic behavior.

7. Characterization and evaluation of the dissertation work

Four research questions are clearly stated in **the introduction**. The methods of the dissertation research and the main components of the methodology of the research corpus (object, subject, aim and sub-aims, tasks, hypothesis) are presented.

The first and second chapters are distinguished by theoretical density. Various theoretical concepts and positions are subjected to a critical analysis with a focus on prosocial behavior and its nature. The markers that differentiate it from empathy and altruism are precisely identified. A suitable place is assigned to peers, teachers, parents as dominant factors in forming altruistic attitudes. Deserved attention has been given to trust as a key determinant for the development of a range of positive forms of social behavior among the students. The analytical approach to the model of inclusive education in relation to activities, measures and procedures aimed at the successful implementation of general and additional support for the student's personal development has been skillfully used.

In these parts of the dissertation, the doctoral student demonstrates broad awareness of the main issues, skills for critical discussion of scientific concepts and empirical evidence, as well as for their systematic presentation. Formulated conclusions give the dissertation work an even higher added value.

Chapter three describes the experimental design of the empirical study devoted entirely to a diagnostic parameter. Prerequisites have been created for the application of a quantitative and qualitative approach in the collection and interpretation of factual material. The selected sample of 1136 units (1114 students from the 8th to the 12th grade, educated at SU "Akademik Emiliyan Stanev", on the territory of the city of Sofia) and (22 teachers) is representative for Bulgaria. The diagnostic toolkit is based on empirical methods and the interpretation method. The relevant criteria and indicators have been selected. The collected data were coded, recorded and processed using ANOVA software and Excel. A detailed and an extensive discussion of the obtained data was made, through which the doctoral student demonstrated a high level of interpretation of the results.

The general conclusion, which is in consonance with the final formulations of the empirical research, reflects the current state of the discussed issues, namely – the minimum requirements for the formation of the relevant attitudes among students from the high school

stage of school education and their application in the relevant environment have not yet been achieved.

The fourth chapter offers a rational algorithm – an work of the author, which forms the content of the pedagogical-psychological empirical-theoretical model for the development of positive models of social behavior among students from the high school stage of education. An example scenario of a combined lesson is proposed as the main form of pedagogical interaction in the process of organized learning according to the empirical-theoretical model. The main phases of the empirical-theoretical model for the development of prosocial behavior among high school students, shaping its organizational aspect, are indicated. Important emphasis are placed on: the conceptual framework for the development of positive forms of social behavior, the substantive framework (knowledge, skills, competences), the procedural framework covering the methods, forms, means and proactive activities of pedagogical interaction. Relevant topics for class time discussion are also included. Some limitations in the application of the empirical-theoretical pedagogical-psychological model are also noted.

The summaries following the presented model are in the direction of the ripe need to introduce avant-garde standards, emphasizing the personal competencies of the student with the leadership position of values, which would stimulate social interaction in adolescence, as well as the development of prosocial behavioral patterns and the formation of altruistic attitudes.

8. Contributions and significance of the development for science and practice

I accept the self-assessment of the contribution moments of the dissertation work, divided into two levels: scientific-theoretical and scientific-applied.

- The theoretical models of altruism and prosocial behavior existing in pedagogical science have been updated through formulating purposeful pedagogical methods for stimulating prosocial actions of students from the high school stage of school education (8th - 12th grade);
- An empirical-theoretical model was developed for the formation of prosocial behavior of high school students;
- The relative potential for prosocial activity of the system (class, student self-government, informal student subcultural group) has been determined and the degree

of formation of altruistic attitudes among students from the high school stage of school education has been established;

- Functional analyzes have been carried out of: (1) support teams for personal development of students and (2) the role and activity of the school psychologist;
- A personal reflexive technique has been presented in a plan – formation of prosocial behavior in students at the high school stage of school education in the context of general support for personal development in inclusive education.

From the subject matter and adherence to a high scholarly style of the exposition, as well as from the aforementioned elements of the impressive autobiography, it is obvious to me that this dissertation is primarily the product of the independent research and practical work of Ph.D. student Pandin.

9. Evaluation of publications on the dissertation work

The doctoral student has published 4 scientific materials in 2022, which present to the scientific community essential moments of the dissertation research. All of them are in Bulgarian, 3 of which are with the independent participation of the author. The number and quality of the publications fully satisfy the requirements for the educational-scientific degree "Doctor".

10. Abstract

The abstract correctly reflects the content of the dissertation work. The relevant sequence of the exposition has been observed and all the important components of its structure are present.

11. Recommendations for future use of dissertation contributions and results

I recommend a wider popularization of the obtained empirical results, as the dissertation has expected effects in current educational practice. The exhibition, presented with taste and high quality, deserves to be accessible to a wider range of readers.

CONCLUSION

Stanislav Pandin's dissertation contains valuable results for science and practice, which I appreciate as a significant contribution to the pedagogical space. They are in accordance with the requirements of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria (LDASRB) and the Regulations for the Implementation of LDASRB.

Given the erudition, creative and modern thinking of the doctoral student embodied in the dissertation work, I am pleased to propose to the respected scientific jury **to award the educational and scientific degree "Doctor" to Stanislav Petrov Pandin** in the field of higher education 1. Pedagogical sciences, Professional direction 1.2. Pedagogy, doctoral program *Special pedagogy*.

03/02/2023

Prepared the review:

/Assoc. prof. Diyana Georgieva/